

Nejc Rožman Ivančič, Gimnazija Nova Gorica

Intervju z Marijo Stanonik

LJUDJE HLEPIJO PO ŽIVI BESEDI

Na vprašanja za Slovenščino v šoli je odgovarjala akademikinja red. prof. ddr. Marija Stanonik, znanstvena svetnica, doktorica literarnih znanosti in doktorica teologije. V intervjuju je spregovorila o svojem šolanju v osnovni šoli v Žireh ter v srednji ekonomski šoli v Kranju, o študiju na Filozofski fakulteti v Ljubljani, o doktoratu na Filološki fakulteti v Zagrebu ter o svoji poklicni poti na Inštitutu za slovensko narodopisje. Je iskriča sogovornica in pri njej je takoj jasno, da ne sprejema kompromisov ter ne ubira bližnjic ali stranpoti. Njeno stanovanje je pravi raziskovalni inštitut v malem: knjige, časopisi, revije, rokopisi, diplomske naloge so zloženi na policah v slehernem kotičku. Velja za pionirko slovenske slovstvene folkloristike kot samostojne znanstvene discipline in priznava, da ji pri uveljavljanju ni bilo zmeraj lahko.

Kakšni so vaši spomini na pouk slovenščine v osnovni in srednji šoli?

Zelo lepi! Imela sem res dobre učitelje. Spominjam se, da nas je v osnovni šoli poučevala profesorica Marija Jalen. Učila nas ni skoraj nič slovnice, ampak tisto malo je bilo zelo precizno, konkretno, nazorno, plastično. Enkrat je napisala na tablo »Poeta nascitur« (Pesnik se rodi) in potem o tem razpredala. Bila je zelo umirjena, uglajena, vpričo nas učencev je v razredu kadila kot Turek, med odmorom je odprla okno, da nas je zeblo, in si prižgala. (Smeh) Ampak imela je velik občutek za literaturo. Sempatja smo tudi analizirali besedne vrste, stavčne člene in podobno.

V srednji šoli sem prav tako imela izredno srečo. V prvem letniku je bil moj profesor Vilko Rus in sem ga strašno cenila. Bil je zelo strog. Naslednja tri leta smo imeli Sergeja Kolarja; pri njem pa smo obravnavali samo literaturo, slovnice sploh nič. Poučeval nas je tudi o kulturi (o gledališču, likovni umetnosti, celo politiki) in nam tako širil obzorja. On je nadomestil vse tiste gimnazijske predmete, ki so nam na ekonomski šoli manjkali. Za prvo šolsko nalogo smo morali napisati spis z naslovom »Tudi predmeti živijo z nami« in jaz sem pisala o rdečem svinčniku, ki sem ga imela vso osnovno šolo. Za prvo šolsko nalogo sem dobila odlično, za eno naslednjih pa zelo nizko oceno in sem bila čisto razočarana. V drugem ali tretjem letniku sem se čisto po svoje razpisala – najbrž o Dostojevskem – in profesor Kolar mi je rekel, da mi ni več treba pisati domačih branj. Ali bi me lahko huje kaznoval?!

Kako ste se odločili za študij?

Ker sem imela štipendijo, sem morala po srednji šoli delati v tovarni Alpina. S profesorjem Kolarjem sem ohranila stike. Bil je sin znamenitega ljubljanskega slavista Ivana Kolarja. Večkrat je rekel, da je njegov stari oče Ljubljano gradil – to se pravi, da je bil najbrž gradbenik –, njegov oče jo je

opisoval, sam pa je bil vse življenje nesrečen, ker je moral biti v Kranju, pokopan pa je na Žalah. Ko sem ga vprašala za nasvet, mi je odsvetoval, da bi se vpisala na slavistiko. Kako sem bila užaljena! Toda neka njegova dijakinja mi je povedala, da je kasneje v razredu priznal, da je v zadregi, ker me ni spodbujal.

Je bilo takrat v šolskih berilih kaj ljudskega slovstva, kot se je temu takrat reklo, in koliko ste se na fakulteti srečevali s slovstveno folkloristiko?

Najbolj se spominjam terminologije. V Cicibanu iz prvega ali drugega razreda je bilo na eni strani »ljudsko«, na drugi pa »narodno«. Ni mi šlo v račun in sem bila vsa nesrečna, saj nisem razumela razlik, ker je bilo oboje enako. Tudi kasneje, ko sem imela že veliko znanja, nisem mogla odkriti, za kaj je pravzaprav šlo.

Na fakulteti je zelo na široko razlagal folklorno pesem Boris Merhar in pri njem sem dobila vprašanje o desetnici. Očitno sem dobro znala, saj me je vprašal, ali sem se vse tudi drugo tako dobro naučila. *(Smeh)* Na etnologiji smo imeli Vilka Novaka in Slavka Kremenška. Novak je bil iz stare šole, silno drobnjakarski, a naučil nas je citirati, navajati, kar nam je kasneje prišlo zelo prav. Na enem izmed cikličnih predavanj nas je vprašal, s katero osebnostjo se pričenja Slovenski biografski leksikon. Sklepala sem, da je to loški škof Abraham, pa si nisem upala reči naglas. Profesor je rekel, da podari uro tistemu, ki bi pravilno odgovoril. In bila sem ob uro, ker nisem naglas odgovorila. Ali ni škoda? *(Smeh)* Veliko sem brala in sem marsikaj vedela.

Študirat sem šla, da bi se posvečala slovenskim izseljencem in zamejcem. Dolgo nisem prebolela, da tega cilja po diplomi nisem dosegla. S knjigo Slovenska pesem v tujem škornju (2014) sem se jim zdaj nekako oddolžila. Hotela sem povezovati Slovence, da bi jih vsaj moje delo povezovalo, če smo že fizično ločeni.

Kako je bilo z diplomom, podiplomskim študijem in zaposlitvijo?

Jože Koruza me je nagovoril, da bi v diplomski nalogi o partizanski poeziji interdisciplinarno povezovala literaturo in etnologijo – in še zdaj se interdisciplinarnosti nisem otresla. *(Smeh)* Veliko sem hodila po terenu in tista srečanja so bila zelo pretresljiva, a literatura je bila tako slaba ... Na tedanjem Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja sem pregledovala arhive – takrat smo še prepisovali, ni bilo še kseroksa – in našla obilo žalosti, zadrege, stiske, a le sempatja je bil kak dober verz, kaka solidna pesem. Z nalogo nisem dosegla cilja, ki sem si ga zadala. Hotela sem izvedeti, kakšna je razlika med literarnim (Kmecl je takrat tudi partizanske pesmi imenoval ljudske) in kanonizirano literaturo ter kaj ju povezuje. Kaka pesem je bila dobra, močna, antologijska, ampak samo enkratni izdelek, napisan pod vtisom močne čustvene stiske.

Ker sem imela republiško štipendijo, bi se bila sicer morala po diplomi vrniti v domačo občino. Ponudbe za zaposlitev sem dobila v treh gimnazijah. Zelo me je cenil Tine Logar, ker sem odkrila tonemske intonacije v žirovskem govoru, kar je bil za takratno slavistiko pomemben dosežek. Milko

Matičeto me je pritegnil na Inštitut za slovensko narodopisje, kar mi ni dišalo, ker sem se želela ukvarjati z literaturo ali z jezikom. Breda Pogorelec je tedaj postala predsednica Slavističnega društva Slovenije, in ker sem bila pri njej že v študentskih letih demonstratorica ter sva se dobro poznali, sem postala tajnica društva. Lahko je bila izjemno sijajna sogovornica, vendar je imela svoje muhe, zato je bilo z njo zelo težko delati, vendar sem vse to prestajala, da sem ohranjala stike s slavistiko. Magistrski študij se mi je zaradi dela za Slavistično društvo zelo zavlekel, pa vendarle sem skušala plavati nad vodo in počasi pričela samostojno raziskovati. Kasneje sem hudo zbolela in sem za osem mesecev popolnoma odložila delo. Ukvarjala sem se s prometom v Žireh in Slavko Kremenšek mi je predlagal, da bi to temo izbrala za magisterij. In tako sem potem magistrirala iz etnologije.

Doktorsko disertacijo sem napisala sama in jo zagovarjala na Filološki fakulteti v Zagrebu. Moj neuradni mentor je bil Ivan Cesar, ki pa je hudo zbolel, in sem uradno doktorirala pri Vitomirju Belaju. V komisiji je bila tudi Maja Bošković Stulli. Disertacijo sem oddajala na pošto leta 1991 v času vojne za Slovenijo in nisem vedela, ali bo prišla v Zagreb ali ne. Na zagovor sem čakala leto in pol. V Zagrebu sem morala na promociji po njihovem protokolu priseči, da se bom držala znanstvene etike, in bila sem zelo srečna, da lahko rečem »Prisežem«, torej z besedo, ki ima tudi v slovenščini isti pomen kot v hrvaščini. Doktorat sem morala v Ljubljani nostrificirati.

Kakšna je bila vaša pot na ljubljansko Filozofsko fakulteto in kakšen status je dobila slovstvena folkloristika na fakulteti znotraj slavistike?

Želela sem doseči, da bi se slovstvena folkloristika uveljavila kot predmet na slavistiki. Najprej je vse kazalo, da bom prišla na etnologijo. Za prihod na slavistiko sta bila zaslužna Helga Glušič in Marko Juvan.

Kakšen status ima slovstvena folkloristika, še zmeraj ne vem. Bilo je obdobje, ko so name gledali zviška in sem imela manjvrednostni kompleks; zdaj ga več nimam. Spominjam se, da sem svojo knjigo Slovenska slovstvena folklor (1999), ki jo lahko prebere vsakdo, s ponosom podarila vsem profesorjem na slavistiki, a ni bilo nobenega odziva, nobene zahvale – popolna ignoranca.

Ko se je slavistika razdelila na slavistični in slovenistični odderek, sem bila zelo vesela, ko mi je Ada Vidovič Muha ob novem letu napisala, da se veseli, da bom spet sodelovala z njimi. Čeprav je tako napisala vsem, mi je veliko pomenilo, da je tako napisala tudi meni kot zunanji sodelavki z inštituta. Predvsem po odzivu študentov lahko sklepam, da je danes slovstvena folkloristika že uveljavljena. Po bolonjskem sistemu je študentov seveda veliko manj kot v preteklosti, saj se z izbirnostjo razpršijo, vendar letos prihajata dva študenta s primerjalne književnosti in ena študentka z etnologije. Pri meni je diplomiralo okrog 70 študentov, kar se mi zdi lepa številka; nekaj jih je magistriralo in pripravlja se tretji doktorat. Nekaj pa je, kajne?

Kakšna pa je bila vaša pot na tedanjo mariborsko Pedagoško fakulteto?

Tam smo se imeli pa res lepo! Pot v Maribor sta mi utrla Jože Lipnik in Zinka Zorko. Na predavanja v Maribor sem enajst let hodila s hudim strahom, kako se mi bodo izšla predavanja, vračala pa sem se vedno s prijetnimi občutki.

Ves čas raziskujete. Kdaj sploh najdete čas za predavanja?

Predavam o tistem, kar raziskujem. Nenehno delam: od jutra do večera. *(Nasmešek)* Kadar obnemorem, pa zbolim. Občasno se zatečem v Strunjan ali na kako krajše potovanje.

Najljubše mi je raziskovanje. Čeprav rada predavam študentom in sem rada z ljudmi, čutim, da me zelo pritegne, ko prodiram, vrtam, tuhtam, povezujem podatke, tehtam, iščem pravo besedo za nek termin ... To me popolnoma prevzame.

S slovstvenofolklorno terminologijo v slovenskem prostoru ni šale ...

Očitno sem bila na to pozorna že kot otrok v prej omenjenem Cicibanu. Na Inštitutu za slovensko narodopisje so bili ob mojem prihodu silno zagnani raziskovalci, ki bi dali dušo za slovstveno folkloro (npr. Niko Kuret ali Milko Matičetov), Slavko Kremenšek je bil hud analitik, ki sem ga cenila in sva se oba spoštovala. Manjkala pa je prava teorija, na katero bi se lahko znanstveno naslonila. Na inštitutu so na veliko zbirali gradivo, samo da se ne bi zgubilo, niso ga pa znali urejati in klasificirati. Zbirati je premalo, to ni znanstveno sprejemljivo. Nekoč je Slavko Kremenšek, profesor na Oddelku za etnologijo na Filozofski fakulteti, izzivalno izjavil, da folklor sploh ni vredna pozornosti: v smislu, da je nekaj starokopitnega oziroma romantičnega, nevrednega – če nekoliko karikiram – socialističnega človeka ali marksističnega obzorja. Zdelo se mi je, da disciplini slovstvene folklore dela krivico, nisem si pa še znala predstavljati, kako vedo osamosvojiti. Pomagala mi je Maja Bošković Stulli s članki, ki jih je objavljala v reviji *Umjetnost riječi* v Zagrebu. Med prebiranjem se mi je odpiral čisto nov svet. Zelo težko sem se odločila za termin folklor, saj sem ga prej zavračala na podlagi Kremenškove šole, vendar sem uvidela, da ne morem drugače, da je s tem pojmom zelo smiselno operirati zaradi sistematike, ker se da iz njega izpeljati izraze folklorist, folkloristika, folklorem idr. Lepo je, da je mogoče študentom, dijakom in osnovnošolcem razložiti, kaj ta poimenovanja pomenijo. Kar deset let sem iskala drugo rešitev, slovensko različico, pa je nisem našla in je še danes ne najdem.

Pri sprejemanju izraza slovstvena folklor je bilo veliko nerazumevanja ... V sodobnih osnovno- in srednješolskih berilih je še zmeraj uveljavljen izraz ljudsko slovstvo. Zakaj je pomembno, da v šolskih berilih ohranimo slovstveno folkloro?

Še danes je veliko nerazumevanja. Menim, da je tako predvsem zato, ker sem šla svojo pot. Kak drug termin avtomatično povzamejo za avtorjem, čeprav ne vedo, zakaj je boljši.

Prepričana sem, da je izraz slovstvena folklor najboljši. Saj sta tudi matematika ali fizika prevzeti besedi, pa sta sprejemljivi. Izraz ljudsko se mi zdi prav predpotopen. Ljudsko v izvirniku pomeni tuje, splošno in tudi nobene besedotvorne možnosti ni za izpeljevanje ostalega izraza.

V slovstveni folklori so korenine, osnova, embrio. Iz nje se da izpeljati rojstvo besedne umetnosti, estetsko funkcijo. Pa tudi samo doživljanje slovstvene folklore je pomembno, če le ne bomo pretrgali te niti. V slovstveni folklori je občutenje globinsko, arhetipsko se pri teh pojavih razživi, vznemiri.

Najbrž ne moremo mimo vplivov folklornega na umetno književnost. Ali mladi danes poznajo folklorno izročilo? Vi ste kritični do t. i. folklorizma, ki se danes poj avlja v narodnozabavnih popevkah, ki jih mladi poslušajo. Kako vrednotite poezijo Svetlane Makarovič, naslonjeno na folklorno izročilo?

Očitno je, da mladi rabijo folkloro, a si ne znajo drugače pomagati, ker jim nihče ni pomagal priti do virov, korenin prave folklore. Folklorizem je potvorjena, pokvarjena, simulirana folkloro. Zanimivo je, da ljudem tuja folkloro ugaja, jo sprejemajo, domače pa ne. Kar je domačega te vrste, zmerjajo s folkloro v slabem pomenu besede; če je tuja, pa je folkloro zanje čudovita.

Svetlana Makarovič si je ustvarila določen ugled in podobo. Njene zgodnje pesmi in pravljice so mi bile zelo všeč, sodobnejše pa mi niso. Čeprav je prevzela folklorne motive, nima vrednot folklorne pesmi – in tu je diskrepanca. V modernizaciji folklornega izročila se je našla, odkrila svojo individualnost. Brala sem neko njeno pravljico, ki mi res ni bila všeč. Bi bilo pa dobro preučiti njen celoten opus in si ustvariti trdnjše stališče.

Ali tudi danes nastaja slovstvena folkloro? Se ne bojite, da bi pri mlajših generacijah sposobnost pripovedovanja počasi izginila?

Seveda nastaja. Vendar je kratke sape. Vprašanje je, kaj od tega bo ostalo, ampak že to, da se pripoveduje in posluša, človeku vzbuja upanje ... Ravno včeraj mi je nekdanja sošolka povedala, da njeni vnuki želijo, da jim pripoveduje, ne bere, in si potem kar sama izmišlja pravljice.

Bojim se, da bi mladi prenehali pripovedovati. Mladi skorajda ne komunicirajo več v živo. Na avtobusni postaji v Žireh smo nekoč naredili krog in se pogovarjali, že če nas je bilo štiri ali pet, zdaj pa je tam vrsta otrok, med njimi je meter razdalje in vsak je na svojem aparatu. Ko se je elektronika pričela razvijati, se je govorilo, da to ne more prinesiti nobenih težav, danes pa vidimo, da aparati dirigirajo komunikacijo in življenjski stil. Vseeno upam, da bodo mlajše generacije začutile, da potrebujejo tudi živo besedo. Na folklorističnem kongresu v Budimpešti smo slišali, da je nekega pripovedovalca v Ameriki prišlo poslušat 17.000 ljudi. Najprej se mi je zdelo, da je to butasto. Kakšen folklorni dogodek je pa to! Ko sem se zamislila, pa sem spoznala, da ljudje toliko hlepijo po živi besedi, da so jo prišli poslušat.

Ljudje torej želimo prisluhniti pripovedovanju ali petju v živo. Radi imamo živ dogodek. Zato najbrž ni strahu, da bi učitelje zamenjali računalniki.

Pomembna je tudi zvočnost. Res upam, da bo živa beseda obstala. Sama sem kot predavateljica še vedno zelo klasična in menim, da je najlepše, če študente gledam v oči.

Zbirka Glasovi je gromozanski referenčni korpus slovenskih folklornih pripovedi, vendar še zmeraj ne pokriva vsega slovenskega etničnega ozemlja.

Tri petine. Prešteti imam 16.106 pripovedi. Tik pred izidom sta še dve knjigi in skupaj z njima jih bo že 18.000. Prlekija še ni pokrita. Tu so še izzivi –

morda tudi za šole. Vem, da nekatere učiteljice spodbujajo svoje učence in dijake k zbiranju gradiva.

Kaj bi slovstvena folkloristika še morala opraviti in kaj bi želeli postoriti vi na področju stroke?

Veliko je žal zamujenega. Ni več generacij, ki so znale pripovedovati pravljice. Pravljice so bile nekaj podobnega kot sodobne televizijske nadaljevanke. To je žal izgubljeno. Z zbirko Glasovi se trudimo reševati folklorne pripovedi. Na terenu bi se vendarle dalo najti še marsikaj, a celo študente in mlade raziskovalce je težko pripraviti do tega, da bi šli kot terenski delavci po svojih krajih, raje se zadovoljijo z računalniškimi viri, kar je silna škoda.

Profesorjem bi prišla zelo prav žanrski sistem in poetika. To bi zelo rada opravila. Morda bi tako tudi terminologija laže prodrla. Ostajajo pa seveda še strokovne finese, s katerimi bom imela še nekaj dela.

Pogovarjal se je Nejc Rožman Ivančič.

Slika 1: Folkloristični portreti iz 20. stoletja so izšli pri Založbi ZRC.